

Septyniasdešimt devintas rektorius

JURIJUS VÈBERIS

Jurijus Vèberis (1905-1989) – rusų rašytojas, daugiausia rašęs mokslo populiarinimo, mokslininkų biografijų knygas. Viena iš populiariausių jo knygų „Vėjas nuo jūros“, skirta Kuršių Nerijai, jos istorijai ir ekologijai. 1980 metais parašė apybraižą „Septyniasdešimt devintas rektorius“¹. Nors pagrindinė jos tema – profesoriaus Jono Kubiliaus asmenybė, tačiau daug dėmesio skiriama ir Vilniaus universiteto istorijai bei to meto universiteto matematikų veiklai. Apybraižoje daug ryškių tuometinės kasdienybės detalių. Apybraižos fragmentus iš rusų kalbos išvertė E. Manstavičius.

„Gaudeamus“

Naujųjų mokslo metų atidarymo diena Vilniaus universitete – visada šventė. Iš ryto visuose fakultetuose, išbarstytuose įvairiose miesto dalyse, vyksta „fuksiukams“, kaip čia maloniai vadina ką tik priimtuosius į studentus. Gyva, linksma ceremonija. Bet atrodo, ypatingai linksmi, žaismingai, teatrališkai ji vyksta viename iš pačių seniausių universiteto kiemelių. Visa keturių šimtų metų universiteto istorija sukoncentruota šioje nedidelėje uždaroje kiemo erdvėje, kurioje storos buvusios jėzuitų kolegijos sienos paremtos viduramžiškais kontraforsais. Čia poromis vaikščiodavo jaunieji scholastikai – iš kasdienės liturgijos į teologijos ir retorikos paskaitas. O dabar susirinko šiuolaikiniai humanitarai – filologai, istorikai, kurie, žinoma, nevengia retsykiais pabėgioti su visų laikų kaukėmis.

Rugsėjo pirmąją Vilniuje dažniausiai šilta, minkšta. Saulė meta kontraforsų šešėlius, apšviečia šmaikščius sieninius plakatus, įvairiaspalves fakultetų vėliavas, groja studentiškas orkestras, skamba lietuviškos dainos. Radistai nervingai triūsia prie garsiakalbių. Fotografai, kinas ir televizija taikosi objektyvais.

Pagal raito heroldo signalą į kiemą įveda „fukselius“, praveda po savadarbe arka iš žalumynų, tarp dviejų „sargų“, kurie su malonumu kiekvieną apdovanoja sprigtu į kaktą. „Per kančias į žvaigždes!“ – teigia lotyniškas šūkis, atliepiantis užrašui, išguldytam bronzos fasade senosios universiteto observatorijos, su dviem apvaliais bokšteliais po kupolais, ten už sienos, gretimame

---

¹Keliai į nežinią. Rašytojai pasakoja apie mokslą. Penkioliktas rinkinys. „Tarybinis rašytojas“, Maskva, 1980.

kiemelyje, apipintame gebenių. „Fukseliai“ išsirikiuoja kieme esančio mažo baseino šonuose. O apie juos jau fakultetų „senbuvų“ minia.

Trumpi oficialūs sveikinimai ir kaukės įsijungia į vyksmą. Čia daug įvairių tradicinių personažų. Ir „senasis rektorius“ krėsle, apglėbtas tamsia mantija su kutais, su avietine profesoriška berete, iš didžiulės knygos naujokams skaitantis universitetinį „Priesaką“. Ir „budeliai“ juoduose inkvizicijos gaubtuvuose, su kirviu už juosmens ir kilpa rankose, vykdantys aukščiausiąją valią. „Jis“ ir „ji“, tautiniuose kostiumuose, skelbiantys programą. Ir diplomuotojo iškamša, kurią laidoja grojant gedulingam maršui. Pokštai, mįslės, linksmi sąmojai, išradingumo egzaminai. Prasikaltusiuosius čiumpa „budeliai“ ir priverčia užrištomis akimis pereiti virš baseino ištiesta lenta. Arba tempia virvę, studentai viename gale, dėstytojai – kitame: kas ką? Grojant polkutę, dvi gražutės iš „fuksiukų“ įteikia rektoriui Kubiliui gėlių, ir visas kiemas draugiškai muša taktą delnais... Pagaliau „budeliai“ parodo gailestingumą ir šlaksto „fukselius“ baseino vandeniui – įšventinimas baigiasi. Nuo šiol jie studentai. Universiteto studentai. Kiemas gieda „Gaudeamus“ – „Linksimės“, visi lėtai palaipsniui išsivaikšto. Gaila išsiskirti.

Rektorius su dekanų ir svečių grupe pasuka pas save į rektoratą antrame aukšte. Laiptais, koridoriumi su tradiciniu kiliminiu takeliu į savo erdvų kabinetą ar šaltokai griežtą posėdžių salę po skliautais, kaip eidavo ir visi rektoriai iki jo ir kaip ėjo čia dar pirmasis senosios kolegijos rektorius, su ilga sutana arba paradine profesorius toga, Petras Skarga.

Tvirtybės išbandymas

Neužilgo po karo Leningrado universitete matematikos profesorius Liniko katedroje pasirodė naujas aspirantas. Iš Lietuvos. Jonas Kubilius. Nededelio ūgio, liesutis, sunkiai kalbantis rusiškai.

Jurijus Vladimirovičius Linikas – ryškus vardas matematikoje. Skaičių teorijos, tikimybių teorijos žinovas. Darbų, pagimdžiusių ištisą mokslinę kryptį, autorius... Energingas, valdingas veidas su tvirtu smakru, aštrus, šiek tiek pašėpiantis ironiškas žvilgsnis. Prie jo linko ir jo prisibijodavo.

Naujokas atkreipė į save dėmesį tuo, kad esant reikalui mokėjo įrodinėti, apginti savo supratimą, savo požiūrį. Lietuviškai minkštu, bet atkakliai skambančiu tenoriuku, vyriškai įveikdamas kalbines kliūtis. Ypač tada, kada pereinavo į formulių ir lygčių kalbą, čia jau jis, jeigu leisite, tapdavo iškalbingu. Griežtas profesorius įžiūrėjo jame tai, ką jis ypač brangino jaunuosiuose: savarankiškumą, žino, ko nori.

Studijų metais laikė jis, ko gero, patį sunkiausią egzaminą. Savarankiškumo, ištikimybės savo matematikai. Karas. Hitlerininkų okupacija. Universitetas

uždarytas. Okupantų uždarytas keršijant už tai, kad studentai ir dėstytojai sabotavo šaukimą stoti į fašistinę armiją.

Prasidėjo žmonių gaudynės, areštai. Jonas Kubilius, nešinas maišeliu, skverbiasi į Žemutinio Nemuno rajoną, toliau nuo svetimų akių, į kaimą pas tėvus. O maišelyje vien tik knygelės. Ir visos matematinės.

Grįžti, žinoma, galėjo tik po to, kai keturiasdešimt ketvirtaisiais Tarybinė Armija, nuvijo okupantus į vakarus ir po savaitę trukusių įnirtingų gatvės mūšių išvalė Vilnių. Dar ne visa Lietuva buvo išlaisvinta, kai universitetas vėl atvėrė savo duris. Nusiaubtos auditorijos, kuriose dar tvyrojo vokiečių karininkų ligoninės kvapas. Džiaugsmingos ir sunkios dienos, kada susirinkusi saujelė buvusių studentų ir profesūros vykdė valytojų bei remontininkų komandos pareigas. Miestas tik grįžo į gyvenimą – griuvėsių krūvos, vandens, elektros, kuro, miesto transporto, gyvenamųjų patalpų trūkumas. Skurdus maistas pagal korteles, darbo jėgos trūkumas, mokytojų ir dėstytojų trūkumas. Visko trūko. O čia dar kartu su džiūvėsiu graužk mokslo granitą. Naujasis universiteto rektorius profesorius Bieliukas paskelbė pirmąjį pokarinį priėmimą. Universiteto atidarymas – įstabus atgimimo aktas.

Iš visų aukščiausių matematikos džiaugsmų, kuriuos jis pažino universitete, patį didžiausią suteikdavo aritmetika. Ne ta aritmetika, nuo kurios pradedama mokykloje, o kurią moksle vadina skaičių teorija. Tiksliau, ir ta, ir ne ta. Aritmetika iš didžiosios raidės. Vienas iš seniausių gerbiamų mokslų, nagrinėjantis visas galimas skaičių savybes ir išsiplėtojęs į turtinčiausią tyrimų sritį.

Pirmas rimtas mūšis, kurį teko jam atlaikyti skaičių teorijos lauke, įvyko jau baigiant universitetą. Studentas-diplomantas, savo baigiamajam darbui jis renkasi Malerio hipotezės problemą. Savo laiku, žinomas mokslininkas iškėlė savotiškos skaičių klasifikacijos pagal atskiras grupes idėją – kokią tai matematinę „Mendelejevo lentelę“. Tema, priskiriama fundamentaliosioms, tačiau jau įgijusi „neįveikiamosios“ šlovę. Hipotezė iškelta, bet pabandykite ją įrodyti! Ir studentas Kubilius nesudrebėjęs imasi šio uždavinio. Analizuoja problemą, išradinėja sprendimo ėjimus... Bet išsamaus įrodymo visgi negali pateikti. Jaučia, trūksta žinių, neįvaldęs pakankamai gilios metodikos.

Žinoma, jis padarė gerokai daugiau negu reikalaujama iš diplomanto, darbas buvo gerai įvertintas. Bet į Leningradą pas profesorių Liniką jis važiavo su rakštimi širdyje ir mintimi, kad ten jis prisirinks to, ko trūksta, ir jis dar pasigalynės su hipoteze iš pagrindų.

Jau per metus jis sugebėjo publikuoti tikrai mokslinį darbą, skirtą Malerio hipotezei, ir ne kur kitur, o žurnale „Doklady Akademii Nauk SSSR“. Pirmą publikaciją, po kurios bet kuris aspirantas jaučiasi truputį Cezariu, peržengusiu Rubikoną. Jis sugebėjo patvirtinti hipotezės teisingumą. Tiesa, tik vienos iš skaičių grupių pavyzdžiu. Dalinis atvejis. Bet moksle dalinis

atvejis blyksteli viltį sukeliančia šviesa.

Atėjo diena, kada Kubilius gavo kvietimą į vakarinį arbatos gėrimą šeštadieniais Jurijaus Vladimirovičiaus Liniko bute. Čia rinkdavosi universitetinė matematinė liaudis, buvo daug aštraliežuviavimo, pokštų, ir pats šeimininkas pasakydavo kandžių ekspromtų bei epigramų, kalbėjo apie meną ir poeziją, ir staiga kildavo žiaurus ginčas dėl kokios nors matematinės naujovės – ginčas be nuolaidų dalyvių laipsniams ir rangams.

Kartą Kubilius už stalo paskaitė iš Adomo Mickevičiaus. Lenkiškai. Pradines Pono Tado eilutes:

*Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą!
Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato,
Kas jau tavęs neteko. Nūn tave vaizduoju
Aš, ilgesy grožiu sujaudintas tavuoju.*

Jurijus Vladimirovičius buvo taip pavergtas eilių muzikos, kad paprašė pakartoti ir čia pat prisiekė išmokti lenkų kalbą. Jis, tas iki kraujo matematikas, mylėjo lyrinę poeziją, literatūrą, istoriją, kalbėjo šešiomis kalbomis ir štai nusprendė imtis septintosios, atrodo, lyg ir dėl gryo malonumo — skaityti originalų Mickevičių.

Ant laiko bangos

O kaip visgi su aspiranto Kubiliaus Didžiąja tema?

Kartą seminare Jurijus Vladimirovičius Linikas pateikė įdomų pavyzdį. Iš ką tik išėjusio Amerikoje žurnalo. Paskutiniai žinomo skaičių teorijos specialisto Viljamo Leveko tyrimai. Iš vadinamųjų aritmetinių funkcijų srities. Savo įrodyme šis pritaikė gana keistą ėjimą. Paimtą lyg ir visai iš kitos matematikos šakos. Panašu, labai panašu į tai, ką galima sutikti tikimybių teorijoje.

Seminaro dėmesys nukrypo į kitas temas, bet Kubilius vis dar buvo prikaustytas prie to, ką išgirdo. Anksčiau niekada jam neteko sutikti ko nors panašaus. Kad sprendžiant aritmetikos uždavinius įslinktų į tokią tolimą nuo jos sritį. Atsitiktinis sutapimas? Kuriozas?

„Įsižiūrėkite, įsižiūrėkite...“ – patarė Linikas, – „gal čia šis tas slypi“. Ir čia pat su įprastu negailestingumu pridūrė – „o gal ir nieko neslypi“, tuo pačiu pabrėždamas, kad matematikas-tyrėjas nesirenka iš anksto žadėtos sėkmės kelio.

Į Vilnių, į universitetą, Kubilius grįžo ne tik su mokslų kandidato diplomu kišenėje, su naujų teorinių žinių bagažu, bet ir su tvirtu ketinimu iš tiesų kaip reikiant „įsižiūrėti“. Šalia naujų matematikos dėstytojo, o vėliau ir docento,

pareigų fakultete, šalia Mokslų akademijos Fizikos ir matematikos instituto mokslo darbuotojo pareigų, jis metodiškai žingsnis po žingsnio gilinasi į sveltimas „keistenybes“. Matematinis tyrimas. Jis analizavo visus atvejus, kada skaičių tyrėjas tyčia ar netyčia įlįsdavo į svetimą daržą, į tikimybių teoriją, išvesdamas pagal jos pavyzdį ir panašumą kai kuriuos teiginius bei ėjimus, pats nesuprasdamas, kad peržengia „valstybinę sieną“.

Taip, viskas sukosi apie aritmetines funkcijas. Jų elgsenos mįslės, su kuriomis niekaip nepavyko susitvarkyti įprastais skaičių teorijos metodais. Į funkciją nuosekliai įstatomi natūralieji skaičiai – du trys, keturi... ir taip toliau. Žinoma, kiekvieną kartą keičiasi funkcijos reikšmė. Bet kaip keičiasi? Ar šitame reikšmių kitime yra tam tikra apibrėžta tvarka, koks nors dėsningumas? Labai svarbus matematikai klausimas.

Tame ir esmė, kad jokios įžiūrimos tvarkos, jokio dėsningumo. Funkcijos reikšmės kinta pačiu įmantriausiu būdu, chaotiškai. Šito kitimo neišreikšti jokia (*paprasta*² formule, jokia taisyklinga grafiko kreive. Vadinas, negalima aprašyti funkcijos elgsenos paprastao matematiškai. Tekdavo tenkintis vidurkinėmis reikšmėmis. Bet ar gali su tuo susitaikyti griežta matematika? Klausimas, kuris jau seniai guli ant jos sąžinės.

Bandydami surasti kokį nors kitą kelią, tyrėjai ir darė tuos „šuolius į šonus“, kurie dabar patraukė jauno docento iš Vilniaus dėmesį. Bandymai tęsėsi jau daugiau kaip už keturiasdešimt metų. Bendrai paėmus, skaičių teorija ir nepajuto tų požeminių smūgių. Sunkus uždavinys išliko sunkiu uždaviniu.

Bet kartu surinkti faktai pasufleravo jam, kad tikrojo iškilusio uždavinio atsakymo reikia ieškoti sąmoningai sukant į tikimybių teoriją. Ir pasisemti iš tos teorijos, iš jos turtų reikia taip pilnai ir giliai, kad atsivertų naujos galimybės skaičių teorijai („sudaužti kaktomis“).

Kaip žinoma, tikimybių teoriją iškelė azartinių lošimų mielės. Herbas ar skaičius, kauliukų mėtymas... Kokia tikimybė, kad įvyks viena iš dviejų galimybių? Arba viena iš šešių galimybių? Matematinis skaičiavimas atsitiktinumo žaidime. Ir visas didžiulis gilių išradimų metodų pastatas, iškilęs ant šių pamatų. Žymiai jaunesnė negu skaičių teorija tikimybių teorija per keletą amžių virto galinga pažinimo sritimi su turtingiausiu priemonių arsenalu. Ir po to, kai trisdešimtais metais akademikas Andrejus Nikolajevičius Kolmogorovas įtvirtino tris aksiomas, ant kurių, kaip ant trijų banginių, laikosi visa tikimybių teorija, ji galutinai įgijo griežto aksiominio mokslo charakterį. Kodėl tada nepanaudoti jos jėgos nepasiduodantiems skaičių teorijos uždaviniams spręsti? Prisimenant Jurijaus Vladimirovičiaus žodžius: „Mažoje respublikoje tikslinga plėtoti nedidelį skaičių sričių, bet užtat kaip reikiant.

---

²Vertėjo pastaba

Tikimybių teorija kaip tik tinkama. Ir visiškai šiuolaikinė, ir svarbi taikomąja prasme. Neišleiskite iš akių!“

Jis neišleido. Jaunas docentas Kubilius imasi skaityti tikimybių teorijos kursą universitete. Jaunas Fizikos ir matematikos instituto mokslo darbuotojas Kubilius organizuoja grupę norinčiųjų nusileisti į tikimybių teorijos gilumas. „Svetima“ teorija nebebuvo jam svetima.

Laiko dvasia. Tikimybiniai vaizdiniai, tikimybinis priėjimas prie daugelio reiškinių – vis labiau pastebimas šiuolaikinio mokslinio pažinimo bruožas. Ir teorinio pažinimo sferoje, ir pačioje gyvybinėje praktikoje. Vietoje tradiciškai griežto, vienareikšmio „būtinai“ ir „tiktai taip“ jau lankstesnis: „tikėtina“, „galbūt“, „reikia laukti“.

Pačio gyvenimo statistika – gimimas ir mirtis, tautų augimas ir dinamika, įvairių ekonomikos faktorių susipynimas, kokybės svyravimai masinėje gamyboje, turbulentinių srautų režimas arba radijo ryšio fluktuacijos, žodžių dažnis mūsų kalboje, netgi tyrimų paklaidų vertinimas arba iškeltos hipotezės tikrinimas... Viską reikia tikrinti tikimybių teorijai, kuri panašius reiškinius vertina savu matu – tikimybinio matu, kuris savo būdu duoda kiekybinę išraišką atsitiktinumo savivalėje ir chaose nustatydamas ypatingą dėsningumą – tikimybinį dėsningumą. Atvejų matematika. Matematika, tiesianti tiltą tarp atsitiktinio ir būtino.

Šiandien visa kvantinė mechanika, įsiskverbusi į materijos gilumas, elementariųjų dalelių pasaulį nagrinėja apsiginklavusi tikimybių teorija, jos idėjomis, statistiniais tyrimo metodais. Ką gi, moksliniuose sluoksniuose kalbama apie „tikimybinį mąstymo stilių“! Ant šitos laiko bangos ir subrendo Kubiliaus ryžtas su savo skaičių našta leistis link naujų krantų.

Per dviejų teorijų sienas

Galima įsivaizduoti, kad kokios nors idėjos apsėstas matematikas sėdi už stalo ir rašo, rašo, rikiuodamas savo išvadas bei skaičiavimus. Patys matematikai dėl šito tik šypteli... Kubilius savo idėją brandino ne už stalo, o jeigu ir už stalo, tai greičiausiai kur nors nuobodžiame posėdyje arba pietų metu universiteto valgykloje. Galima sėdėti su visais ... ir galvoti savo. Ir autobuse, ir troleibuse. O dar geriau metu trumpų vaikščiojimų, skubiu žingsniu Vilniaus gatvėmis kasdieniu maršrutu: komunalinis butas – institutas – universitetas – komunalinis butas. Ir visai gerai, kai išsirengi pasivaikščioti šioje akmenuotos šniokščiančios Vilnios pusėje į pušimis apaugusias Antakalnio kalvas – tikrąją daugelio universiteto kartų pasilinksminimų ir apmąstymų vietą. Galvoti einant – įprastas reikalas. Ir naudingas. Žinoma, uždavinys matosi ir sapne. Dabar gi jis atsako trumpai: „Galvojau du metus“.

Viskas lyg ir sukilo prieš jo ketinimą. Jis norėjo įtempti aritmetines funkcijas į tikimybių teorijos – atvejo mokslo – vagą. Jas taip pat galima nagrinėti kaip atsitiktinius dydžius – dėl to paties atsitiktinio, netvarkingo, reikšmių išsibarstymo. Lyg ir teikia vilčių. Bet... Čia pat ir rimta užtvara. Kai tik prieini prie tikimybių teorijos valdų, kyla klausimas: o kaip tai, su kuo tu ruošiesi įsiveržti, atitinka Kolmogorovo aksiomas? Tiktai tuo atveju, kai prisilaikoma jo aksiomų, turime tikimybinę situaciją. Tada, prašom, praeikite, naudokitės viskuo, kuo disponuoja šita teorija, jos aprašymo ir skaičiavimo priemonėmis.

Aritmetinės funkcijos (tiksliau: matas, asimptotinis tankis) kaip tik ir netenkino šito reikalavimo. Jų matas, taip sakant, nesuderina su viena iš Kolmogorovo aksiomų. Neatitikimas. Kiekgi jis netrypčiojo prie šito barjero! Nušoko dargi į Maskvą, aplankyti patį Kolmogorovą ir paklausti: kaipgi jam su ta Kolmogorovo aksioma? Akademikas kaip visada šiek tiek ironiškai prisimerkė ir truktelėjo pečiais: „Na, ką gi, jums lieka tiktai sugalvoti kitą aksiomą. Pabandykite“. Mokslininko juokelis? Ar patarimas?

Su visa savo jaunystės drąsa Jonas Kubilius metėsi į šitą įsivaizduojamą plyšelį. Atrodo, ištrypė visus mylimus Vilniaus maršrutus, tęsdamas „galvojimą einant“. Bet jokios pamainos nesimatė. Aksioma nepajudinamai stovėjo tikimybių teorijos sargyboje. Ir galų gale jis suprato: vienintelė galimybė – ne pakeisti aksiomą, bet pabandyti apeiti ją. Kada kliūtys neįveikiamos, laužkis nesilaužęs, daromas apėjimo manevras.

Ir jis numatė apėjimo strategiją. Kolmogorovo aksioma apima atvejus, kai dydžių-įvykių skaičius yra begalinis. Na, ką gi, nagrinėsime funkcijos reikšmių kitimą ne visoje natūraliųjų skaičių sekoje, kurioje, kaip žinia, nėra galo, bet baigtinėje jos atkarpoje. Baigtinėje. Tada ir nereiks tenkinti aksiomos reikalavimų begaliniu atveju.

Jis išrutulioja tokį funkcijų nagrinėjimo būdą. Stato, kaip sakoma, baigtinę tikimybinę erdvę. Apribojimas? Taip, bet tik tokiu būdu galima apeiti nepasiduodančią aksiomą. Išsisuko palikdamas ją nuošalėje. („Teko išsisukinėti“).

Apėjimo manevras atliktas. Pašalinta viena, bet iškyla kita. Amžina dydžių priklausomumo ir nepriklausomumo priešybė. Iš vienos pusės, visiška priklausomybė, griežta aritmetinio skaičiavimo natūralioje eilėje seka: vienas, du, trys, keturi... Skaičių teorijos dalia. Ir laisvas atsitiktinių nepriklausomų vienas nuo kito dydžių-įvykių žaidimas, apie kurį sukasi tikimybių teorija. Taip jau buvo visada: priklausomumas ir nepriklausomumas – neišvengiamas skiriantis barjeras. Tikriausiai, tai suvaidino savo vaidmenį, kai netgi labiausiai išmanantys skaičių teorijos specialistai, kurie priartėjo prie tradicinės ribos, neįstengė jos peržengti. Įsivaizduojamas barjeras bus prispaudęs jų protus.

O jis, Kubilius, priešingai, sąmoningaiėjo prie teorijų sujungimo, iš anksto

pasirengęs peržengti visus barjerus. Dargi buvo kažkoks kovos, laikomos beviltiška saldumas. Na, kaip gi nupurtyti pirmąją aritmetinių funkcijų reikšmių priklausomybę?

Laiptelis po laiptelio, jis metodiškai slenka prie išsprendimo. Nuo didelės priklausomybės prie mažos. O po to jau prie visiškos dydžių nepriklausomybės. Tai išnaudodamas skaičių teorijos priemones, tai pabandydamas įlipti į tikimybių teorijos piniginę. Žinoma, vėl apribojimai, atitinkama atranka, skaičių persijojimas, kurį jis dabar priderina prie funkcijos. „Rėtis“ – matematinis terminas. Dabar jis jau paskutiniame etape, beveik perėjęs tikimybių teorijos sienas. Vadinamosios ribinės teoremos ranka pasiekiamos, jos leidžia (tiksliau, jos galioja nepriklausomiems dydžiams) atlikti paskutinį perėjimą prie visiškai nepriklausomų dydžių. Na, kaipgi ne taip! Jomis negalima naudotis, tomis ribinėmis teoremomis. Tikimybinis matas yra užtvvara. Principas, matavimo būdas. Tose teoremose jis visai kitoks negu priimta aritmetinėse funkcijose (tiksliau, negu naudojamas skaičių teorijoje). Kitoks matas. Jis ir sukėlė draudimą. Neleido pereiti iš vienos teorijos į kitą. Tai tas pats kaip sutapatinti du geografinius žemėlapius, nubraižytus skirtinga projekcija ir skirtingais masteliais. Netinka. Nebendramačiai.

Kažkoks užburtas ratas.

Pakartoti apėjimo manevrą? Išsisukti nuo nepasiduodančio mato, kaip buvo su Kolmogorovo aksioma? Negalima. Šiuokart negalima. Jam tikrai reikia tų stipriųjų ribinių teoremų. Be jų jis negali apsieiti. O jeigu taip, vadinasi, reikia kaip nors prisitaikyti. Prisitaikyti prie nepasiduodančio mato. Rasti jam kokią tai aritmetinę išraišką. („Visą laiką išsisukinėti“).

...Ir visgi kada nors nusileidžia ta laimingoji idėja? Kažkokiu iškilmingu momentu? Ypatingo pakilimo momentu, stipraus džiaugsmo, dvasios aiškumo... Arba dar nuo kažkokio aukščiausiojo.

– Iš pykčio, – prisipažino profesorius Kubilius.

Taip, kraštutinio nusivylimo valandą, kada jis, atrodo, paskutiniame etape visai susimaišė ir išsikvėpė (kur tu, kovos saldume?), staiga tai įvyko. Rytą atėjo į savo darbo vietą Fizikos ir matematikos institute, už savo stalelio dideliame kambaryje, kuriame dar pusantrios dešimties tokių pačių mokslo tarnautojų triūsė prie savo uždavinių ir skaičiavimų. Ir visi kažkodėl tą rytą norėjo būtinai skaičiuoti su aritmetrais. Traškesys toks, nors bėk! O jis privalo susikaupti dėl tų pačių minčių apie lemiamą žingsnį. Ir sukilo toks pyktis ant viso pasaulio, ant savo aritmetinių funkcijų, ant pačio savęs, kad staiga iš tiesų prasiveržė. Atsivėrė.

Tada jis prisislinko arčiau prie stalelio, prisitraukė popieriaus ir pradėjo rašyti. Blykstelėjusio nuspėjimo virtimas matematiniu kūnu ir krauju.

Jeigu neįmanoma sukurti tikslaus turimo mato atitikimo, tai reikia pabandyti nors priartėti prie jo. Žinoma, dar reikėjo sugalvoti tą apytikrio

mato idėją. Niekas dar šitaip nebandė. Neįprasta idėja. Bet jeigu ji jau kilo, reikia ją išreikšti atitinkamų matematinių teiginių – lemy – pavidalu. Tai jau paskui pavadins „dvi Kubiliaus lemos“. O kol kas jis jas išvedinėjo popieriuje simbolių karoliais, ir ilga išvadų grandinė jau nutįso per geras dvi dešimtis puslapių.

Visos gilios abiejų teorijų priemonės buvo panaudotos šitame ryžtingame bandyme jas sulieti. Bet netrukdsime. Mums svarbu tai, ką jis dabar įrodinėja: norimas vieno mato pakeitimas kitu, apytikriu, visai galimas. Štai tą darant išskirtas dydis. Nereikšmingas paklaidos laipsnis, dargi pačios griežčiausios matematikos požiūriu. Na, sakykime, vienetas iš milijono, riboje netgi nulinė paklaida. Bet tikslas pasiektas. Šiuo veiksmu jis gauna priėjimą prie ribinių teoremų ir tai reiškia, galimybę suteikti (tiksliau, prieš tai suteikiant) savo aritmetinėms funkcijoms visiškai nepriklausomų dydžių rangą. Pagrindinis barjeras: priklausomybė – nepriklausomybė sugriautas. Ką ir reikėjo įrodyti! Šūkis, kurį amžių bėgyje kartoja matematikai, ir kiekvieną kartą kaip pergalės.

...Lengva įsivaizduoti, su kokia nuotaika žingsniavo jis Vilniaus gatvėmis be jokio reikalo ir tarsi be jokių minčių po to, kai padėjo pieštuką ir pasakė sau: šiandien gana. Atrodo šiandien jis neblogai padirbėjo. Rado atsakymą į tai, kas buvo klausama matematikoje jau keletą dešimtmečių. Laikrodžio dūžiai katedros bokšte, tęsiamai plaukiantys virš miesto, žinoma, jo garbei. Na, ir be kita ko, suvokimas, kad po keturiasdešimt minučių jo paskaita universitete. Bet tai tik šiandienai „užteks“, ir dargi tiktai iki vakaro, po paskaitos, o galbūt, pačios paskaitos metu mintis vis grįždavo neklausdama. Nuo jau išspręsto iki to, ką dar reiktų sugalvoti, išspręsti.

Išspręsti – kitaip tariant, suvesti galą su galu.

Kad susigiminiuotų su tikimybių teorija, jis visą laiką kažką apeidavo, keitė, priimdavo žinomus apribojimus ir suprastindavo. Bet prie viso to jis nepamiršdavo, kad tai tik laikini, taktiniai žingsniai. Ir jam reikia grįžti prie pradinio uždavinio. Prie funkcijų pradiniam pilname pavidale.

Vadinasi, gavęs rezultatus – funkcijų elgsenos aprašymą tikimybinėmis priemonėmis, jis turi atlikti atgalinį manevrą, grįžti „pas save“ į skaičių teoriją. Ir išplėsti šiuos rezultatus pradinėms funkcijų išraiškoms. Štai koks savotiškas bumerangas: iš vienos teorijos į kitą ir atgal. Tarp kitko, bumerangas pats grįžta atgal. Pas jį, pas Kubilių, nieko panašaus nevyko. Dėl atgalinio ėjimo, dėl grįžimo prie pradinių funkcijų dar teko nemažai išsisukinėti. Dar grandinėle sprendimų. Principinių sprendimų. Dar statyti analogijos tiltus. Įtvirtinti naujus dėsnius... Mūsų pasakojime tik keletas eilučių, o jam mėnesiai atkaklių pastangų.

Galai suvesti su galais. Ilgas sunkus paieškų ratas užsidarė. Jo rankose tikrai griežtai pagrįstas metodas. Tikimybinis metodas skaičių teorijos už-

daviniams nagrinėti. Tegul dabar nieko negąsdina amžinos aritmetinių funkcijų mįslės ir kaprizai. Jis atrado, kaip jas sutvarkyti.

Metodas, kurio papėdėje guli senų įvaizdžių apie nepereinamus barjerus nuolaužos.

Ant matematikos svarstyklių

Buvo laukimas. Ką pasakys Jurijus Vladimirovičius? Laukimas, kurį lengviau išverti labai užimtam. Įvairūs universitetiniai, institutiniai, visuomeniniai rūpesčiai.

Iš Leningrado buvo Liniko kvietimas padaryti pranešimą plačioje matematinėje konferencijoje: „kur visi susirinks“. Ir ne kokioje siauroje sekcijoje, o bendrame plenariniame posėdyje.

Pasigėrėjimų sprogimo pranešimas nesukėlė. Aplodismentai čia, kaip geroje draugijoje, taip pat nepriklauso. Tik pirmininkaujantis profesorius Linikas manė esant tikslinga pasakyti: „Žadantys rezultatai dviejų mokslų sandūroje“. Po to ramino: „Dėkui, kad neužpuolė. Duokite pirmiau suvirškinti“.

Jau po konferencijos, namuose pas Jurijų Vladimirovičių kokiai valandai paliko visokius matematinius pergyvenimus ir pradėjo su įkarščiu deklamuoti vienas kitam Mickevičių. Ir įsivaizduokite, abu lenkiškai.

Buvo pirmosios publikacijos apie savo metodiką. Publikacijos, kurios tarp kitko, gali be pėdsako paskęsti kasdienės mokslinės informacijos sraute. Buvo dar pranešimai ir paskaitos – seminaruose, simpoziumuose, matematikų suvažiavime.

– Čia aš kaupiau pasitikėjimą.

Kubilius-teoretikas nepamiršo, kad turi būti ir Kubiliumi-propaguotoju. „Mažasis pranašas iš Lietuvos“ – jau pliauškéjo aštrūs liežuvėliai.

Paskutinio darbo atspaudą pasiuntė Kolmogorovui:

– Priminti vieną pokalbį. Beveik prieš porą metų.

Akademikas ruošėsi išvykti į susitikimą Stokholme. Ir supažindino ten švedų matematikus su tuo, ką padarė docentas iš Vilniaus. Reikia pažinti šią publiką, jos manierą priimti nauja, kad įvertintumei sugrįžusio Kolmogorovo žodžius: „Tai padarė įspūdj“.

Žinoma, buvo ir gynimas. Doktorinės. Kaip ir priklauso. Maskvoje, pagrindiniame akademiname institute. Visiškai sėkmingas gynimas, po kurio vienu mokslo daktaru tapo daugiau. Bet prieš jį...

Jis privalėjo pereiti po kryžmine ugnimi iš karto iš dviejų pusių: iš savosios skaičių teorijos ir būtinai iš tikimybių teorijos stovyklos. O daugelis nemėgsta, kada pas juos veržiasi iš šalies ir pradeda jų srityje tvarkytis.

– Nieko tokio... Kaip matote, išlikau sveikas.

Ir štai pagaliau knygelė tamsiai ruduose viršeliuose: J.P. Kubilius „Tikimybinių metodai skaičių teorijoje“. Be galo skurdus lakoniškas tekstas, kartais virstantis trumpomis jungtimis: „Turime...“, „Iš čia išplaukia“, „Akivaizdu, kad“. Ir ištisai puslapiai – matematinių ženklų ir išsireiškimų simbolinė klampynė, kuri tik išrinktiesiems atveria bedugnę stebinančių tiesų, galinčių sukelti jiems, išrinktiesiems, pačias stipriausias emocijas. Nuo neigimo pykčio iki pilno pasigėrėjimo.

O knygos gale išsamus sąrašas vardų ir datų, visų kažkada įvairiuose tyrėjų pasaulio taškuose atliktų įnirtingų bandymų bei žingsnių. Sutirštintu pavidalu visa ilga ir savotiškai dramatiška „klausimo istorija“.

Ne, knygelė visai nesvari iš išorės. O jei padėti ant matematikos svarstyklių... Tai, kas įkalinta tarp šių tamsiai rudų viršelių, moksle vadinasi teorija. Nauja teorija. Pagaliau skaičių teorijos specialistai ir tikimybininkai gavo bendrą kalbą. Taip mokslininkų rate, literatūroje ir įsitvirtino: „Tikimybinių skaičių teorija“.

Pasirodė jos pasekėjų, aiškintojų, savi tęsėjai, savi kursai, savi seminarai ir simpoziumai. Jos autorius privalėjo vykti į daugelį pasaulio universitetų ir skaityti ten paskaitas, pasireikšti tarptautiniuose mokslininkų susitikimuose. Europa, Amerika Kanada, Indija... visur, kur dega minties židiniai ir kur iš pirmųjų lūpų trokšta išgirsti apie naują teoriją. Ateina daug laiškų, kuriuose mokslininkai-korespondentai rašo jam, kaip vyksta jų tyrinėjimai ta pačia kryptimi plėtojant jo idėjas. Taip viskas išaugo, kad...

– Kad tik pačiam neatsilikti. Žinote, tie, kuriuos šiandien tik mokai, rytoj jau bus pasirengę aplenkti. Matematika dažnai yra stipri dėl jaunųjų užmojų.

Graudaus liūdesio šešėlis dėl savo matematinės jaunystės, kai dar nebuvo jokių nuopelnų, bet buvo tiek puikiausio veržlumo į nežinomybę. Šitas pokalbis su Jonu Petrovičiumi vyko po dešimties metų, kai išėjo jo monografija. Universiteto rektorius, profesorius, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys, akademijos prezidiumo narys, Lietuvos matematikų draugijos pirmininkas, Lietuvos KP CK narys, respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Socialistinio Darbo Didvyris, visų galimų komitetų ir komisijų narys, daugelio mokslinių susirinkimų pirmininkas... Kada gi jam likti su savo matematika vienas prieš vieną? Ar dar nepametė savo gabumo mąstyti matematinės dūmas eidamas?

Jo namų kabinete ant pagalbinio stalelio krūva žurnalų. Numeriai su jo publikacijomis per paskutiniuosius metus. Ir viskas plėtojant, papildant bei turtinant savąją teoriją. Tikimybinių skaičių teoriją.

O ant pagrindinio darbo stalo, kad visad būtų po ranka, vis ta knygelė tamsiai rudais viršeliais. Viduje parašėse pastabos, sutartiniai ženkleliai,

siaurutės įklijos su mažais rašysenos karoliukais. Papildomai įdėti lapeliai... Pėdsakai atkaklaus noro ir „pačiam neatsilikti“.

„Balandinė“

Antradieniais nuo septynių vakaro profesorius Kubilius priiminėja namuose. Ne užtarėjus ir prašytojus, ne rektorato reikalais; tam jis turi priėmimo valandas, kurių griežtai prisilaiko ten, savo universitetiniame kabinete su ilgu posėdžių stalu. O čia namuose, antradieniais po septynių – viskas tik dėl matematikos. Tą dieną bet kuris aspirantas-matematikas, bet kuris matematikos fakulteto vyresniųjų kursų studentas gali paskambinti prie atskiro nedidelio namo priebučio tyloje Antakalnio gatvėje ir tikėtis, kad jį išklausys ir atidžiai su juo pakalbės. Apie viską, kas jį dabar jaudina, jo asmenine matematine tema.

Svečias pakyla vidiniais mediniais laiptais į antrą aukštą, kur yra profesoriaus kabinetas. Antradieniais po septynių ten „balandinėje“ balsų dūzgimas... Profesorius mėgsta, kai ateina ne po vieną, o susirenka visi ir visi kartu aptaria bet kokį individualų klausimą. Būnant tarp žmonių naudinga pagalvoti garsiai („Ir mokosi pažvelgti ne tik iš savo varpinės“).

Kiekvienas atėjusysis gali iškloti viską atvirai. Pradėdamas „visai susimaišiau“ ir baigdamas „turiu idėją...“

Taip būdavo, aspirantas Bikelis, tvirtas, energingas, užbėgdavo laiptais kas antrą laiptelį ir kaskart gana triukšmingai siūlydavo perversmą tradiciniame įsivaizdavime. Aistringas sporto mėgėjas, jis ir matematikoje galvodavo peršokti aukštai pakeltą kartelę iš karto, efektingu šuoliu. Kubilius būtinai paduodavo pieštuką įrodinėjimui. Koks gyvas ir koks dar nedisciplinuotas protas! Ir kiek gi antradienių prabėgo Antakalnyje iki tol, kol...

Vartau „Lietuvos matematikos rinkinio“ pastarųjų metų puslapius ir įvairiuose numeriuose dažnai randu autoriaus A. Bikelio pavardę. Mus supažindino paskui, man bevaikščiojant po universiteto valdas. Algis Bikelis, mokslų daktaras, profesorius, tyrėjas ir naujų originalių metodų praktiškai taikyti tikimybių teoriją kūrėjas. O dabar jau ir universiteto prorektorius. Pirmuosius „antradienius“ Antakalnyje prisimena su linksma šypsena. Bet laikyseną ir sportinę eisnę jis visgi išsaugojo.

Nuo nedrąsaus skambučio prie tų pačių durų Antakalnyje tikrą mokslo žygį į Didžiąją Aritmetiką pradėjo delikačiai santūrus Eugenijus Manstavičius, dėl savo beveik idealiai sferinės galvos formos universiteto dantingųjų pramintas Pierkubu. Nepakeičiamas visų „antradienių“ lankytojas... O aš jį užtikau vienoje iš universiteto auditorijų, kurioje eilinei universiteto klausytojų pamainai jis diegė skaičių teorijos tiesas ir visą savo profesoriaus teorijos grožį.

Ar tik ne vienas iš tų, apie kuriuos buvo pasakyta: „Rytoj jau pasirengęs aplenkti“?

Kubilius mėgsta į bendrą pokalbį įpilti degančio skysčio. Viena iš „antradienių“ prisiminė savo studentiškus metus, diplominį darbą, aspirantūrą. Darbą apie Mahlerio hipotezę. Tada jam pavyko įrodyti hipotezę daliniu atveju. Ir tada nutolo. „Didžioji tema“, jo proveržis per barjerus... Bet Mahlerio hipotezė tebelaukia. Laukia savo bendro sprendimo. Kas nors turi pasiryžti.

„Kas nors“ ir atsirado tarp dalyvaujančiųjų. Vladimiras Sprindžiukas, aspirantas iš Baltarusijos. Jis pradėjo nuo to, ką pasiekė ir prie ko sustojo Kubilius, atkakliai plėtojo jo idėją, parėmusią dalinį sprendimą, stengdamasis suteikti jai platesnę prasmę. Ir galų gale Vladimiras Sprindžiukas visiškai užbaigė bendrą sprendimą. Hipotezė tapo darbine teorema, leidžiančią klasifikuoti skaičius į grupes pagal atitinkamas savybes. Skaičių „Mendelejevo lentelė“ tapo realybe, o ne tik drąsiu iškilais matematinio proto praregėjimu. Dar viena balta matematikos žemėlapiu dėmė buvo uždažyta. Kiek pergyvenimo skaičių teorijos specialistų gentyje ir tylus džiūgavimas „Kubiliaus balandinėje“.

O Baltarusijos akademijos narys-korespondentas Vladimiras Genadijevičius Sprindžiukas užtikrintai tęsia savo mokslo tyrimus, gimusius „antradieniuose Antakalnyje“.

„Antradienius“ pas Kubilių visi brangina. Bet ir pats profesorius juos brangina ne mažiau. Ir dargi pavydi. Universiteto koridoriuose su rektoriumi sveikinasi visi. Ir rektorius sveikinasi su visais. Žinoma, tai šiek tiek apsunkina, ir aukštiems viršininkams yra seniai išdirbtas apsaugojimo metodas – žiūrėti virš galvų. Bet rektorius juo nesinaudoja. („Gal dėl to, kad nepakankamai aukštas“). Jis sveikinasi. Bet jūs matėte, kada rektorius praeina pro matematiką akmeniniu veidu arba lediniu tonu tarsteli: „Kažkodėl aš jūsų nebematau jau trečią antradienį?“ Ir jau pokalbio kitais klausimais nebebus.

Matematika reikalauja... Jūs norite pasakyti „aukų“? Ne, jeigu jau kalba pasisuko apie aukas, tai nereikia eiti į matematiką.

Piramidės viršūnė

Didžioji matematikos auditorija Partizanų gatvėje su stačiu amfiteatru iš gilių šiaudų geltonumo suolų. Čia pirmadieniais renkasi Lietuvos matematikų draugijos seminaras. Draugijos pirmininkas ir ilgametis seminaro vadovas – profesorius Kubilius. Tikimybių teorijos ir skaičių teorijos problemų seminaras. Čia dabar jau abi teorijos susikabinusios rankomis žygiuoja kartu.

Ir šis seminaras – kaip kokia viršūnė piramidės, kuri buvo statoma iš visus metus Lietuvos matematiniame lauke.

Akademikas Statulevičius. Apsuptas artimų bendradarbių, mokinių. Didelio mokslinio kolektyvo vadovas, akademijos Fizikos ir matematikos instituto direktorius. Iškilus gilių tikimybių teorijos klausimų, kibernetikos problemų tyrėjas. O pradžia... Karo pabaiga, bet ne išbandymų pabaiga. Nedaug liko tų, kurie galėjo skaityti paskaitas universitete, atlikti tyrimus. Kartais plikoje vietoje tekdavo iš naujo atstatinėti, kurti matematinį „lauką“. Atėjo ir naujas studentas. Nesuspėjęs dar nusimesti kareiviškos milinės ir nespėjęs per šiuos sunkius metus įgyti reikiamą išsilavinimą. Prie universiteto buvo atidarytas darbo fakultetas. Darbo fakultetas – žodžiai, gimę ir iškylantys kiekvieną kartą stačiuose laikmečio lūžiuose. Studentui-diplomantui Jonui Kubiliui teko būti vienu pirmųjų jo direktoriumi. Iškviėtė į partkomą, pasakė „reikia“, partinis pavedimas, priedo šiek tiek suminkštino „jau pakentėk“, ir jis vykdė. Kentėjo.

Tomis dienomis su nauju papildymu ir atėjo pas jį į darbo fakultetą apskritaveidis vaikinai, apsiavęs kaimiškas klumpes, nešnekus, dargi uždaras, dar neatvėsus nuo nesenos gimtųjų Bikūnų tragedijos: miškiniai naktį įsibrovė į kaimą ir užmušė visus komunistus... O matematikoje pasirodė kaip užsigimęs talentas. Be jo vardo šiandien negalima įsivaizduoti to, kas vadinama Lietuvos matematikos mokykla.

Narys-korespondentas Grigelionis. Atsitiktinių procesų valdymo problemos. Šiuolaikinė ypač plona materija. Išsprendė eilę sunkiausių uždavinių... O galima prisiminti... Prieš dvidešimt metų. Vidurinė mokykla Lietuvoje jau pakankamai sutvirtėjo, laikas ieškoti! Mūsų amžiuje būtent tenai, vaikų mokykloje, gimsta genialūs matematikai. Na, bent gabūs jai. (Maskvoje Kolmogorovas ne veltui tiek užsiiminėjo su moksleiviais). Mokyklinės matematikos programos, uždavinynai jauniems mėgėjams „palaužyti galvą“, neakivaizdinė matematikų mokykla vaikams, gyvenantiems rajonuose, – dėl šito Kubilius nebijojo nusileisti iš savo teorinių aukštumų. Ir žinoma, dar matematinės olimpiados. Jis kuria olimpiadų programas, klausimynus, pirmininkauja, sako uždegančias kalbas atidarymuose, tikrina rašto darbus, diskutuoja, įteikia apdovanojimus... Ir gauda talentus. Vienoje tokių olimpiadų ir ištiesė jam lapelį su savo sprendimais ilgšis aštuntokas Bronius Grigelionis. Kubilius permeta akimis. „Originalu!“ Užduoda keletą klausimų. „Taip, stebėtinai originaliai mąsto“. Ir paspaudžia jam ranką. Nuo šio rankos paspaudimo ir prasidėjo.

Kiek gi dar bėgioja mokyklų koridoriuose triukšmingoje minioje bernuželių ir mergaičių – būsimųjų algebristų ir geometrų, skaičių teorijos ir tikimybių teorijos, analizės ir topologijos, operacijų tyrimo ir kibernetikos specialistų bei statistikų ir skaičiuotojų. Platus laukas, iš kurio ir kyla mokslinė mokykla.

Amfiteatras užpildytas. Čia ir mūsų pažįstami daktaras Algimantas Bikelis ir Eugenijus Manstavičius, užėmęs pamėgtą vietą trečioje eilėje. „Balandinės“ paukšteliai, išskridę į savarankišką skrydį.

Seminare savos taisyklės, savas bendravimo kodeksas. Jų niekas nerašė, bet jų prisilaikoma. Palik išdidumą įeidamas čia. Autoriteto pacitavimas – dar ne įrodymas. Blogiausia geradario išraiška – sąžininga kompiliacija. Geriausia mandagumo išraiška – kritika... Suprantama, kai koks nors disertantas, ryžęsis čia išdėstyti disertacijos esmę, kaip po to jis eina išdidžiai pakelta galva į oficialų gynimą, praėjęs seminaro išbandymą. Kai kada čia kyla tokios diskusijos ir tokios draugiškos pastabos, kad autorių priveda „prie pasiutusio įniršio“. Sąžiningai kalbant, kol seminaras nepasakė „taip“, apskritai, neverta skubėti su gynimo organizavimu.

Mažiau oficialių ceremonijų – daugiau tiesioginio mokslinio bendravimo. Čia tuo labai rūpinamasi. Netgi smulkmenose. Kązkada buvo ypatingas staliukas, kurį seminare pastatydavo tarp lentos ir amfiteatro, už jo turėjo sėdėti pirmininkaujantis seminarui, vienas prieš visą auditoriją. Bet greitai Kubilius šio suolo atsiskakė. Ir dabar jis sėdi pirmoje eilėje kartu su visais, arčiau praėjimo, ir iš čia be jokių pirmininkaujančio ceremonijų, šiek tiek pakilęs trumpai praneša, apie ką šiandien bus šnekama, ir iš čia reguliuoja visą eigą.

Taip pat ir su pranešėjo katedra. Auditorijoje tokia yra, gana solidžios, imponantiškos formos. Bet matematikai tarp savųjų nemėgsta kalbėti nuo katedros — tai juos kažkaip nuteikia „ne į ten“. Labiau mėgsta bėgioti priešais lentą arba netgi stovėti prie priekinės eilės, lyg tai kalbėtų su savaisiais. Ir jeigu pranešimui reikia išsidėlioti savo užrašus, tai kažkodėl labiau naudojami paprasta palange. Ar tai ne keista? Būna, kad ir katedra yra ištempama į jai skirtą vietą, ir Jonas Petrovičius išeina į avansceną oficialiai nusiteikęs. Čia rengiamos didelės konferencijos, simpoziumai. Svečiai iš broliškų respublikų, iš Europos matematinių centrų, iš už okeano... Pas mus važiuoja visos vėliavos. Ir retai kada svečias nelaiko malonia pareiga pirmadienį seminare padaryti pranešimą. Dažnai profesorius Kubilius būna vertėjo vaidmenyje, versdamas sudėtingiausių sąvokų muziką iš anglų kalbos į lietuvių ir atvirkščiai. Auditorija klausosi šio dueto, kuriame neaišku, kas labiau kaitina aistras: pats pranešėjas ar malonus įsijautęs jo aiškintojas.

Tarp kitko, mokslinė mokykla ir išsiskiria tuo, kad prie savęs traukia kitus.

Vienas prieš vieną

Didžioji diena lyg baigėsi. Su visomis paskaitomis, posėdžiais, derinimu, telefoniniais skambučiais, popierių pasirašinėjimu, konfliktų slopinimu... Ir

peržiūra to, kas bus rytoj. Vilniaus apylinkėse kyla milžiniškas universiteto kompleksas su mokymo korpusais, laboratorijomis, kabinetais, biblioteka, valgykla, bendrabučiais – viskas pagal šiuolaikinį stilių. Fakultetai ir filialai, išmėtyti įvairiose miesto dalyse, palaipsniui keliasi į statomą miestelį ir susikibs į vieningą galingą universitetinę valstybę. O romantiškos pustamsės senosios kolegijos klasės ir salės po skliautų lubomis liks saugoti vertingus rankraščius ir knygas istoriniams atsiminimams ir kaip anksčiau čia liks Filologijos fakultetas kartu su moksline universiteto biblioteka.

Neišvengiamai įsigali nauja. Bet tikriausiai, vis tiek rugsėjo pirmos rytą bus renkama kiemelyje tarp senų sienų, paremtų viduramžiškais kontraforais, aplink mažą baseiną, atlikti iškilmingai linksma „fukselių“ įšventimo į studentus ceremonija. Ir manau, kad vėl taip pat šiltomis dienomis atvirame ore „Teatro kiemelyje“ studentų dramos kolektyvas vaidins savo scenas. Kiemelyje, kuriame senovinė arkada yra ir kulisai, ir dekoracijos, o žiūrovai sėdi tiesiog ant plačių kaip terasos pakopų. Ir gali būti, kad studentai nemes savo papročio eiti naktį eisenoje su fakelais į šalia esantį Gedimino kalną ir ten dainuoti dainas, „Gaudeamus“, pažymėdami svarbų etapą – „mediumą“: pusės universitetinių studijų pabaigą.

Buvo dar vienas dienos rūpestis. Žvilgtelėti, kaip vyksta senosios Jono bažnyčios, patikimai akmeniu stovinčios universiteto Didžiojo kiemo vartų sargyboje, restauracija. Bažnyčia, kurioje prieš keturis šimtus metų pirmasis universiteto rektorius, padūkęs jėzuitų ordino karys Petras Skarga skelbė savo ugingus pamokslus. Dabar čia po restauracijos, po aukštais skliautais su puikia akustika, klasikinės muzikos koncertuose turės skambėti žinomi vargonai. Rektorius mano, kad štai taip pasėdėti ir paklausti naudinga visiems žmonėms, visų specialybių – nuo humanitarinių iki pačių tikslųjų.

Praėjo Didžioji diena. Vėlus laikas. Laikas sau. Skaitymas neskubant, netrukdomi matematiniai svarstymai. Apskritai, laikoma, kad pats vertingiausias. Ankstyvas rytas. Miestas dar tik bunda. O jis, Kubilius, po trumputės mankštos, apsirengęs naminiu sportiniu kostiumu, jau sėdi antrame aukšte, pas save už stalo, vienas prieš vieną su savo matematika. Niekas kitas jo dabar neliečia. Nuo pušimis apaugusio Antakalnio kalvų per pravertą langą įsiveržia ryto gaiva. Beveik automatiškai ranka ištraukia iš spintelės dėžę, kurioje kaip ant platformos padėtas paruoštas magnetofonas. Tik paspausti mygtuką. Tylus ramus styginių adagio. Vivaldi?

Argumentų grandinė – vienas po kito popieriuje rikiuojasi ženklų eilutės. Atrodo, jis rado sėkmingą ėjimą...

Ir gali būti, kad teisingas buvo Leibnicas sakydamas: „Muzika yra sielos džiaugsmas, kuri skaičiuoja pati to nesuvokdama“.